

Tolkning av kollektivavtal för beredskapsbrandmän. Fråga om förhöjd ersättning vid utryckning under kvällen, nätter och helger ska betalas per påbörjad timme eller faktiskt arbetad tid.

Postadress

Box 2018
103 11 Stockholm

Besöksadress

Stora Nygatan 2 A och B

Telefon

08-617 66 00

Telefax

08-617 66 15

kansliet@arbetsdomstolen.se

www.arbetsdomstolen.se

Expeditionstid

måndag–fredag

09.00–12.00

13.00–15.00

KÄRANDE

Brandmännens Riksförbund, Palmfeldtsvägen 19, 121 62 Johanneshov
Ombud: advokaten Filip Rydin och advokaten Thomas Söderqvist,
Kiström Advokatbyrå KB, Box 7184, 103 88 Stockholm

SVARANDE

Vännäs kommun, 911 81 Vännäs
Ombud: arbetsrättsjuristen Christina Madfors,
Sveriges Kommuner och Landsting, 118 82 Stockholm

SAKEN

kollektivavtalstolkning m.m.

Bakgrund m.m.

Vännäs kommun (kommunen) och Brandmännens Riksförbund (BRF) träffar från tid till annan kollektivavtalet ”Överenskommelse om lön och anställningsvillkor för Räddningstjänstpersonal i Beredskap” (RiB), vilket slutits av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Pacta, å ena sidan, samt BRF, å andra sidan. De i målet aktuella kollektivavtalen heter RiB 12 och RiB 13 och är, såvitt är av intresse i tvisten, likalydande. Till kollektivavtalet hör bilagan ”Bestämmelser för räddningstjänstpersonal i beredskap”. Kollektivavtalet tillämpas på arbetstagare som är anställda för beredskapstjänst inom räddningstjänsten, dvs. beredskapsbrandmän.

Arbetstagare som omfattas av kollektivavtalet ersätts – såvitt här är av intresse – dels genom en fast ersättning per vecka för beredskapstjänst (§ 7), dels med en särskild ersättning per timme om arbetstagarna utför räddningstjänst eller andra akuta insatser som föranletts av larm (grundbeloppet, § 8.1). Om sådan tjänstgöring sker under kvällar, nätter och helger utgår en förhöjd ersättning med 50 procent av grundbeloppet (§ 8.2).

Parterna är ense om att grundbeloppet utgår per påbörjad timme, dvs. att påbörjad timme ersätts som hel timme. Däremot är de oense om hur den förhöjda ersättningen ska beräknas. BRF menar att påbörjad timme ska

Postadress

Box 2018
103 11 Stockholm

Besöksadress

Stora Nygatan 2 A och B

Telefon

08-617 66 00

Telefax

08-617 66 15

kansliet@arbetsdomstolen.se

www.arbetsdomstolen.se

Expeditionstid

måndag–fredag

09.00–12.00

13.00–15.00

ersättas som hel timme, medan kommunen menar att den förhöjda ersättningen ska utgå endast för faktiskt arbetad tid.

Den omtvistade bestämmelsen har i RiB 13 följande lydelse.

§ 8 Räddningstjänst

1. För räddningstjänst och andra akuta insatser som föranletts av larm utges med iakttagande av nedan angivna bestämmelser ersättning med 228 kronor för första timmen och 151 kr per timme för tid därutöver fr.o.m. 2013-04-01.

2. Ersättning utges fr.o.m. tidpunkten för larm till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad. Påbörjad timme ska räknas som hel timme. Vid tjänstgöring under tid från kl. 19.00 på vardag till kl. 06.00 följande dag samt från kl. 19.00 på fredag och dag före helgdag till kl. 06.00 på måndag eller dag efter helgdag ska ersättning enligt punkt 1 förhöjas med 50 %. Med helgdag likställs midsommar-, jul- och nyårsafton samt sådan arbetsfri dag i arbetstagens huvudanställning som särskilt inarbetats (s.k. klämdag).

[...]

Yrkanden

BRF har yrkat att Arbetsdomstolen ska förplikta kommunen att betala sammanlagt 13 247 kr till de 18 av arbetstagare som anges i domsbilaga 1, uteslutes här, fördelat på det sätt som anges där, dvs. med 757 kr till 17 av arbetstagarna och med 378 kr till en av dem. BRF har vidare yrkat att Arbetsdomstolen ska förplikta kommunen att till BRF betala allmänt skadestånd med 100 000 kr för kollektivavtalsbrott.

BRF har yrkat ränta enligt 6 § räntelagen på samtliga belopp från dagen för delgivning av stämningen (den 17 februari 2015) till dess betalning sker.

BRF har också yrkat att Arbetsdomstolen ska fastställa att meningen ”Påbörjad timme ska räknas som hel timme” i § 8 punkten 2 andra meningen i bilaga 1 till kollektivavtalet RiB 13 även avser den förhöjda ersättningen om 50 procent i § 8 punkten 2 tredje meningen, om den påbörjade timmen påbörjas under någon av de tider som anges i § 8 punkten 2 tredje och fjärde meningarna.

Kommunen har bestritt yrkandena men vitsordat yrkade belopp för var och en av de uppräknade arbetstagarna för perioden den 1 januari 2013–31 maj 2014. Kommunen har också vitsordat sättet att beräkna ränta såsom skäligt i och för sig.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

Parterna har utvecklat sin talan enligt följande.

BRF

Sammanfattning av grunderna för talan

Enligt § 8 punkt 2 i bilaga 1 till kollektivavtalet RiB 13 har arbetstagare som tjänstgör under de i bestämmelsen angivna timmarna rätt till den förhöjda ersättningen om 50 procent per påbörjad timme de har tjänstgjort. ”Avrundningsregeln”, dvs. regeln att påbörjad timme ska ersättas som hel timme, är tillämplig på den förhöjda ersättningen om 50 procent om den påbörjade timmen som ska avrundas påbörjas under någon av de timmar som ger rätt till förhöjd ersättning.

Kommunen har, sedan den 1 januari 2013, bara betalat förhöjd ersättning för faktiskt arbetad tid och inte per påbörjad timme, hel timme. Till följd härav har de 18 arbetstagarna i domsbilaga 1, uteslutes här, som är medlemmar i BRF, under perioden den 1 januari 2013–31 maj 2014 erhållit för låg ersättning. Kommunen är skyldig att betala resterande belopp, dvs. 757 kr till 17 av arbetstagarna och med 378 kr till en av dem. Vidare har BRF rätt till allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott.

Avtalets innebörd

Parterna är ense om att grundbeloppet ska betalas för en hel timme per påbörjad timme. Av § 8 punkt 2 framgår att ersättning utgår fr.o.m. tidpunkten för larm till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad och att påbörjad timme ska räknas som hel timme. I bestämmelsen görs inte något förbehåll för att påbörjad timme ska räknas som hel timme endast avseende grundbeloppet. Inte heller har partsavsikten varit att påbörjad timme ska räknas som hel timme endast avseende grundbeloppet.

Innebörden av bestämmelsen kan belysas med följande exempel.

Exempel 1. Larmet går lördag kl. 11.00 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 14.35 samma dag.

Första timmen (11.00–12.00)	228 kr + 50 %
Följande timmar (12.00–14.35)	151 kr * 3 h + 50 % 3 h

Exempel 2. Larmet går natten mellan söndag och måndag kl. 05.30 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 08.45.

Första timmen (05.30–06.30)	228 kr + 50 %
Följande timmar (06.30–08.45)	151 kr * 3 h + inget påslag

Exempel 3. Larmet går måndag kl. 20.35 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 21.45 samma dag. Faktiskt arbetad tid i insats uppgår till 1 timme 10 minuter.

Första timmen (20.35–21.35)	228 kronor + 50 % för 1 h
Följande timmar (21.35–21.45)	151 kronor + 50 % för 1 h

Exempel 4. Larmet går onsdag kl. 18.30 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 19.04 samma dag. Faktiskt arbetad tid i insats uppgår till 34 minuter.

Första timmen (18.30-19.04)	228 kronor
-----------------------------	------------

Exempel 5. Larmen (3 stycken) går vid följande tidpunkter samma fredag;

- kl. 19.05 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 19.20,
- kl. 19.30 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 19.40,
- kl. 19.50 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 20.00.

Faktiskt arbetad tid i insats uppgår till 35 minuter.

Första timmen (kl. 19.05–20.00)	228 kronor x 3 timmar + 50 % för 3 timmar.
---------------------------------	---

Avtalets historik

På 1950-talet hade motsvarande bestämmelse följande lydelse.

Timersättning utgår i samtliga fall endast för den verkliga tjänstgöringstiden, vilken vanligen beräknas fr.o.m. tidpunkten för larm eller utsatt tid för tjänstens början och till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad. Påbörjad timme skall dock vid brandfara eller annat nödläge alltid räknas som hel timme, medan vid övrig tjänstgöring påbörjad halvtimme räknas som hel halvtimme. Vid utryckning under tiden 21.00-06.00 utgår ersättning för minst två timmar.

Ersättning för utryckning under obekvämt arbetstid (dvs. under tiden kl. 21.00–06.00) utgick således alltid för minst två timmar och oberoende av den faktiska arbetstiden.

Fr.o.m. den 1 januari 1960 fick motsvarande bestämmelse följande lydelse.

Timersättning utgår i samtliga fall endast för den verkliga tjänstgöringstiden, vilken vanligen beräknas fr.o.m. tidpunkten för larm eller utsatt tid för tjänstens början och till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad. Påbörjad timme skall dock vid larm alltid räknas som hel timme, medan vid övrig tjänstgöring påbörjad halvtimme räknas som hel

halvtimme. Vid utryckning under tiden 21.00–06.00 utgår utöver tjänstgöringstiden ersättning för ytterligare en timme. Ersättning för nyssnämnda timme utgår med belopp, som finns angivna i punkt 18 a) för ”följande timmar”.

Även om ersättningen för utryckning under obekvämt arbetstid förändrades från en ersättningsgaranti om minst två timmar till en garanterad extratimme utgick ersättningen alltså oberoende av den faktiska arbetstiden.

Fr.o.m. den 1 juli 1975 fick motsvarande bestämmelse följande lydelse.

Ersättning utgår fr.o.m. tidpunkten för larm och till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad. Påbörjad timme skall räknas som hel timme. Vid utryckning under tiden 21.00–06.00 utgår utöver tjänstgöringstiden ersättning för ytterligare en timme. Ersättning för nyssnämnda timme utgår med belopp som anges ovan i mom 1 för ”följande timmar”.

Ersättning för ”första timmen” utgår vid varje inställelse med undantag av inställelse efter tillfällig ledighet (avlösning).

Även om lydelsen fick ett något förändrat innehåll var det alltså så att arbetstagaren garanterades en extra timmes ersättning vid utryckning under obekvämt arbetstid.

Fr.o.m. den 1 juli 1980 fick motsvarande bestämmelse följande lydelse.

Ersättning utges fr.o.m. tidpunkten för larm till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad. Påbörjad timme ska räknas som hel timme. Vid tjänstgöring under tiden kl. 19.00 till kl. 06.00 utgår ersättning med 150 % på ovan i mom 1 angiven timlön. Vid utryckning under lördags-, söndags-, eller helgdagsdygn (kalenderdygn) utgår utöver tjänstgöringstiden ersättning för ytterligare en timme. Ersättning för nyssnämnda timmar utgår med belopp som anges ovan i mom 1 för ”följande timmar”.

Bestämmelsen fick således 1980 en lydelse som liknar dagens. Ersättning vid utryckning under obekvämt arbetstid utgick alltså oberoende av faktiskt arbetad tid. Därutöver utgick tillägg om 150 procent vid tjänstgöring under obekvämt arbetstid. Sådan ersättning utgick per påbörjad timme. Det stod inte att förhöjd ersättning skulle utgå för faktiskt arbetad tid.

BRF:s avtal har sedan 1980-talet inte hämtat innehåll från de allmänna bestämmelserna. BRF har aldrig varit part i ”Allmänna bestämmelser”. RiB har alltid varit BRF:s avtal vilket Svenska Kommunalarbetsförbundet (Kommunal) inte har haft något inflytande över. Kollektivavtalet 1980 mellan BRF och SKL:s föregångare förgicks av en konflikt från BRF:s sida.

År 2004 fick bestämmelsen den lydelse den har i dag. Ersättning för utryckning under obekvämt arbetstid har alltså historiskt sett inte utgått endast för faktiskt arbetad tid utan alltid gett ett viss mått av ”överkompensation”.

Avtalets tillämpning

Kommunen har sedan 1980 tillämpat bestämmelsen på så sätt att påbörjad timme har ersatts som hel timme. Kommunen ändrade tillämpningen av bestämmelsen 2013 efter samråd med SKL. BRF har upprättat en sammanställning över hur Sveriges räddningstjänster tillämpat bestämmelsen. Sammanställningen omfattar 162 räddningstjänster, dvs. nästintill Sveriges samtliga räddningstjänster. Av dessa räddningstjänster har 131 alltid tillämpat bestämmelsen på det sätt som BRF gör gällande är det rätta. Enbart en av räddningstjänsterna förutom räddningstjänsten i Vännäs kommun tillämpar den på det sätt som SKL och kommunen gör gällande. De övriga 29 räddningstjänsterna har antingen inga anställda beredskapsbrandmän eller så har de inte svarat på de frågor som BRF ställt.

Trots att bestämmelsen i dess huvudsakliga nuvarande lydelse har funnits under lång tid och tillämpats på det sätt som BRF förespråkar, har varken kommunen eller SKL tidigare framfört att ersättning för tjänstgöring under obekvämt arbetstid enligt deras uppfattning endast skulle utgå för faktiskt arbetad tid.

Även om Arbetsdomstolen skulle finna att partsavsikten med bestämmelsen överensstämmer med SKL:s uppfattning eller att bestämmelsen av andra skäl ska ha den innebörd som SKL förespråkar, får SKL anses ha godkänt BRF:s tolkning genom att inte tidigare invända mot den.

Kommunen

Sammanfattning av grunderna för talan

Partsavsikten var – när bestämmelsen infördes 1980 – att den förhöjda ersättningen skulle utges för faktiskt arbetad tid. Partsavsikten har inte varit att meningen ”påbörjad timme ska räknas som hel timme” även skulle omfatta den förhöjda ersättningen. Den förhöjda ersättningen betalas endast för insatser som föranletts av larm på tider som i avtalet är obekvämt arbetstid och därmed för faktisk arbetad tid.

Av ordalydelsen framgår att ersättning betalas från och med tidpunkten för larm till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad, att påbörjad timme ska räknas som hel timme och att den förhöjda ersättningen utges mellan de i bestämmelsen angivna klockslagen. Härigenom tydliggörs

att ob-ersättningen endast betalas för faktisk arbetad tid och att ”avrundningsregeln” därmed inte är tillämplig på den förhöjda ersättningen.

Sedan 1950-talet har det funnits en särskild kompensation vid uttryckning under obekväm arbetstid. År 1980 genomfördes materiella ändringar i avtalet som hade bäring på den konstruktion som sedan länge funnits inom den kommunala sektorn. Tanken var att ob-ersättningen skulle likna den som fanns i Allmänna bestämmelser och som är kopplad till hur den ordinarie arbetstiden är förlagd. Den förhöjda ersättningen skulle likna den som gällde för andra yrkesgrupper på den kommunala sektorn. Att förhöjd ersättning vid arbete på obekväm tid bara utgår för faktiskt arbetad tid överensstämmer med den allmänna uppfattning som råder för andra yrkesgrupper på arbetsmarknaden.

Den lokala tillämpningen överensstämmer inte med hur bestämmelsen ska tolkas. Kommunen betalade före den 1 januari 2013 ersättning för hela timmar. Kommunen har inte känt till att den lokala tillämpningen utgjort en avvikelse från kollektivavtalet. Den lokala tillämpningen har inte blivit avtalsinnehåll. SKL har inte känt till hur kommunerna och Pactas medlemmar har beräknat den förhöjda ersättningen. SKL har därmed aldrig accepterat en avvikande tillämpning på det sätt som BRF gör gällande. SKL har tvärtom lämnat en entydig information till kommunerna och räddningstjänstförbunden om att den förhöjda ersättningen beräknas och utges endast för faktisk arbetad tid.

Kommunen har inte brutit mot kollektivavtalet.

Bakgrund

Vännäs kommun har ca 8 600 invånare och 1 100 anställda varav flertalet arbetar inom skola, vård och omsorg. Vännäs kommun är en glesbygdskommun och Vännäs är centralorten i kommunen. Kommunens totala kostnadsbudget är 525 miljoner kronor per år. Enligt lagen om skydd mot olyckor är räddningstjänst en obligatorisk uppgift för kommunerna. Räddningstjänsten i kommunen är organiserad som en deltidskår, dvs. det finns inte några heltidsanställda brandmän utan endast beredskapsbrandmän. Kommunens räddningschef och ställföreträdande räddningschef är heltidsanställda.

Beredskapsbrandmän omfattas av kollektivavtalet om lön och anställningsvillkor för räddningstjänstpersonal i beredskap, RiB. Både RiB 12 och RiB 13 är normerande avtal och lokala avvikelser är tillåtna endast om det framgår av avtalet.

Bakgrunden till tvisten är att kommunen i januari 2013 ändrade sin tolkning av RiB 12 och RiB 13 och beräkningen av den förhöjda ersättningen. Anledningen var att kommunen kontaktade SKL för att få dess tolkning av beräkningen av förhöjd ersättning. SKL uppgav då att det är den faktiskt arbetade tiden som ska ersättas.

Avtalets innebörd

Att påbörjad timme ska räknas som hel timme betyder att det är den faktiska arbetstiden som ska rundas av till hel timme. Meningen ”påbörjad timme ska räknas som hel timme” gäller enbart grundbeloppet, som betalas per insats efter larm och utbetalas för hela timmar oavsett hur länge insatsen pågår och oavsett när på dygnet insatsen utförs. Grundbeloppet rundas alltså av uppåt till närmaste hel timme. Den förhöjda ersättningen betalas ut vid insatser som föranletts av larm enligt de förutsättningar som anges i punkten. Ersättningen är att betrakta som en ob-ersättning för att arbete utförts på tid som i avtalet är obekvämt arbetstid, dvs. kväll, natt och helg. Ersättning ska enbart utges för den faktiskt arbetade tiden. Den förhöjda ersättningen är nämligen kopplad till när på dygnet insatsen utförs samt när insatsen förklaras avslutad. Syftet med den förhöjda ersättningen är att arbetstagarna ska kompenseras för att arbetet utförs på tider som i RiB är att anse som obekvämt arbetstid. Om bestämmelsen skulle tolkas på det sätt som BRF förespråkar skulle arbetstagarna överkompenseras genom dels att grundbeloppet betalas ut i enlighet med att påbörjad timme räknas som hel timme oavsett faktiskt arbetad tid, dels att den förhöjda ersättningen betalas ut på samma sätt, oavsett hur länge arbetsinsatsen pågår.

Innebörden av bestämmelsen kan belysas med följande exempel.

Exempel 1. Larmet går lördag kl. 11.00 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 14.35 samma dag.

Första timmen (11.00–12.00)	228 kr + 50 %
Följande timmar (12.00–14.35)	151 kr * 3 h + 50 % för 2 h och 35 min

Exempel 2. Larmet går natten mellan söndag och måndag kl. 05.30 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 08.45.

Första timmen (05.30–06.30)	228 kr + 50 % för 30 min
Följande timmar (06.30–08.45)	151 kr * 3 h + inget påslag

Exempel 3. Larmet går måndag kl. 20.35 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 21.45 samma dag. Faktiskt arbetad tid i insats uppgår till 1 timme 10 minuter.

Första timmen (20.35–21.35)	228 kr +50 % för 1 timme
Följande timmar (21.35–21.45)	151 kr + 50 % för 10 min

Exempel 4. Larmet går onsdag kl. 18.30 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 19.04 samma dag. Faktiskt arbetad tid i insats uppgår till 34 minuter.

Första timmen (18.30-19.04)	228 kronor + 50 % för 4 min
-----------------------------	-----------------------------

Exempel 5. Larmen (3 stycken) går vid följande tidpunkter samma fredag;

- kl. 19.05 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 19.20,
- kl. 19.30 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 19.40,
- kl. 19.50 och tjänstgöringen förklaras avslutad kl. 20.00.

Faktiskt arbetad tid i insats uppgår till 35 minuter.

Första timmen (kl. 19.05–20.00)	228 kronor x 3 timmar + 50 % för 35 minuter
---------------------------------	---

Exempel 5 visar att den tolkning som BRF förespråkar medför att obersättning betalas flera gånger för samma tid (från larmet går till dess insatsen förklaras avslutad). Detta har inte varit avsikten med den förhöjda ersättningen då den avser att kompensera när insatser som föranletts av att larm infaller på obekvämt arbetstid.

Avtalets historik

Sedan 1950-talet har ett centralt kollektivavtal om lön och anställningsvillkor för deltidsanställda brandförmän och brandmän träffats mellan centrala kollektivavtalsparter. Parter på arbetsgivarsidan är SKL (tidigare Svenska Kommunförbundet och dessförinnan Svenska Statsförbundet) och Pacta. Parter på arbetstagsidansida är BRF respektive Kommunal. De centralt träffade kollektivavtalen ska antas på lokal nivå för att bli gällande mellan kommunerna och BRF.

Under avtalsrörelserna på 1950-talet var Kommunal den arbetstagarorganisation som först träffade kollektivavtal med arbetsgivarsidan. Därefter kom BRF, i egenskap av central kollektivavtalspart, att teckna kollektivavtal för sina medlemmar med arbetsgivarsidan och med samma innehåll som det Kommunal redan hade träffat. Det var först i början på 1990-talet som BRF, jämte Kommunal på arbetstagersidan, kom att få inflytande över avtalets innehåll när det gäller räddningstjänst i beredskap.

År 1969 fick kollektivavtalet för brandförmän och brandmän förkortningen BMD – Bestämmelser för deltidsanställda (arvodesanställda) brandförmän och brandmän. År 2004 ändrades förkortningen till RiB – Räddningstjänstpersonal i Beredskap. RiB 04 ersatte BMD 01 från år 2001. Genom RiB 04 slogs även avtalen för brandbefäl och brandmän ihop till ett avtal. Under åren har rubriken till den aktuella avtalsbestämmelsen haft olika lydelse från Släckningsarbete till Utryckningstjänst till Räddningstjänst.

Mellan SKL och Pacta samt Kommunal gäller ett likalydande kollektivavtal Räddningstjänstpersonal i Beredskap – RiB. Till det avtalet hör bilaga 1 ”Bestämmelser för räddningstjänstpersonal i beredskap”, vilket är samma bilaga som gällde mellan Vännäs kommun och BRF under den tid som RiB 13 gällde mellan parterna. För både Kommunal och BRF gäller samma avtalshistorik för den i målet aktuella avtalsbestämmelsen.

Bestämmelsen i § 8 punkten 1 har i huvudsak haft samma lydelse sedan 1960-talet. I samband med att RiB 04 träffades utvidgades arbetsskyldigheten till att, förutom som tidigare avse räddningstjänst, även omfatta andra akuta insatser som föranletts av larm. Ändringen hörde samman med att räddningstjänsten fick ett utvidgat uppdrag.

Bestämmelsen i § 8 punkten 2 har genomgått materiella ändringar under åren 1950 till 1980. Därefter har inga ändringar skett som har betydelse för den i målet tvistiga frågan.

Under 1950-talet betalades timersättning för faktiskt arbetad tid. Regeln om påbörjad hel timme respektive halvtimme hade samma konstruktion och placering som i RiB 12 och RiB 13. Vid utryckning under tiden kl. 21.00–06.00 betalades en garanterad ersättning för ”minst två timmar” oavsett den faktiskt arbetade tiden. Mellan dessa klockslag betalades ingen ytterligare kompensation i form av timersättning för själva tjänstgöringstiden. I kollektivavtalet fanns följaktligen en särskild reglering för insatser som utfördes under tid som sammanföll med vad som sedan länge på arbetsmarknaden ansetts utgöra arbete på obekvämlig arbetstid.

År 1960 ändrades bestämmelsen på så sätt att ersättningsgarantin på minst två timmar oavsett den faktiskt arbetade tiden togs bort. Istället angavs att ersättning skulle utgå för ytterligare en timme utöver tjänstgöringstiden. Ändringen innebar att både timersättning för faktiskt arbetad tid och en

extra timme betalades ut vid uttryckning under tiden kl. 21.00–06.00 för samtliga dagar i veckan.

År 1975 fick bestämmelsen en delvis ändrad lydelse avseende beräkningen för timersättningen. Den faktiska tjänstgöringstiden skulle alltså utgöra grund för beräkningen av timersättningen. Regleringen vid uttryckning under obekvämt arbetstid var densamma som år 1960.

År 1980 fick bestämmelsen en ny lydelse och innebörd. För det första ändrades beräkningsgrunden för ersättning vid tjänstgöring under tiden kl. 19.00–06.00 (tidigare från kl. 21.00). Vidare kom uttryckningar under lördags-, söndags- eller helgdagsdygn (kalenderdygn) att regleras särskilt med anledning av att det infördes en annan ersättningsnivå för dessa dygn. Tidigare hade det varit samma ersättning för alla dygn i veckan. Även ersättningen ändrades från att tidigare ha betalats med ytterligare en timme utöver tjänstgöringstiden till att endast avse 150 procent på timlönen, dvs. på grundbeloppet. Den extra påföljande timmen togs bort. Detsamma gällde även den kompensation som betalades ut i och med att uttrycket ”utöver tjänstgöringstiden” slopades i avtalstexten. Meningen att påbörjad timme skulle räknas som hel timme ändrades inte i något avseende utan det var fortsatt faktiskt arbetad tid som räknades, med hänsyn till att procentpåslaget på timlönen inte hade någon koppling till när grundbeloppen betalades ut.

Vid uttryckning under lördags-, söndags-, eller helgdagsdygn (kalenderdygn) betalades som tidigare ersättning för ytterligare en timme utöver tjänstgöringstiden. Därutöver tillkom 150 procent på timlönen mellan kl. 19.00–06.00. Även här var det fråga om en reglering som saknade samband med nämnda avrundningsregel om att påbörjad timme ska räknas som hel timme.

I samband med att avtal träffades 1980 gav BRF ut information i BRF-nytt. Texten i BRF-nytt stämmer inte i sin helhet överens med den avtalstext som gällde vid denna tidpunkt.

Mellan åren 1983–2001 genomfördes inga ändringar som har betydelse för den aktuella tvistefrågan. År 2004 fick avtalet den ordalydelse som det har i dag.

Avtalets tillämpning

Kommunen ändrade den 1 januari 2013 sin tolkning och tillämpning av den aktuella bestämmelsen. Tidigare beräknades ersättningen på samma sätt som för grundbeloppet, dvs. påbörjad timme räknades som hel timme. Den ändrade tolkningen innebar att den förhöjda ersättningen i stället beräknades för faktiskt arbetad tid, dvs. per minut. Skälet till den ändrade tolkningen var att kommunen på förekommen anledning kontaktade SKL och fick beskedet att det är den faktiskt arbetade tiden som ska ersättas.

SKL och tidigare Svenska kommunförbundet har i samband med dels rådgivning till enskilda kommuner och Pactamedlemmar, dels vid genomförda seminarier och konferenser lämnat en entydig information till kommunerna och räddningstjänstförbunden om att den förhöjda ersättningen ska betalas ut för faktiskt arbetad tid och att påbörjad timme räknas som hel timme enbart vad gäller grundbeloppen.

Det har inte funnits någon anledning för SKL och dessförinnan Svenska kommunförbundet att redogöra för sin tolkning av avtalets avrundningsregel för BRF. Skälet till det är att den i målet aktuella tvistefrågan inte varit föremål för diskussioner mellan parterna. Denna tvist är således den första i sitt slag, både för BRF och Kommunal. Det har inte heller i samband med avtalsförhandlingar framställts några yrkanden från BRF:s sida som föranlett SKL och tidigare Svenska kommunförbundet att klargöra sin ståndpunkt.

En reglering som den nu aktuella har tillämpats hos kommunerna under många år. Som exempel kan nämnas läkare som fullgör jour och får jourersättning enligt Allmänna bestämmelser. För aktivt arbete under juren utges inte jourersättning. Som aktivt arbete räknas inte tid som går åt till arbetsresor. Motsvarande bestämmelse gäller även vid beredskap. Arbetstagaren lämnar efter fullgjort tjänstgöringspass in sin tjänstgöringslista där det framgår vilken del som avser jour, vilken som avser beredskap och vilken del som avser aktivt arbete.

Arbetsgivarsidan har genom en telefonenkätundersökning i anslutning till denna tvist kontaktat landets 164 räddningstjänster och fått svar från 145. Flertalet räddningstjänster betalar ersättning per timme, men det överensstämmer inte med hur avtalsbestämmelsen ska tolkas och tillämpas. Det finns räddningstjänster som tydligt anger att de betalar ut ersättning för faktiskt arbetad tid, dvs. per minut. På frågan varför förhöjd ersättning betalas ut per timme varierar svaren huvudsakligen mellan administrativ förenkling, gammal hävd och att avtalet tolkas så. Det finns även räddningstjänster som uppgett att de känt till SKL:s tolkning när det gäller beräkningen av den förhöjda ersättningen. SKL har inte tidigare känt till tillämpningen av bestämmelsen eller haft anledning att göra en enkätundersökning.

RiB 15

SKL och Pacta, å ena sidan, och BRF, å andra sidan, träffade 2015 ett nytt kollektivavtal om lön och anställningsvillkor för räddningstjänstpersonal i beredskap. Den i målet aktuella bestämmelsen återfinns i bilaga, 1 § 10. Den enda ändringen i punkten 1 är att grundbeloppen har höjts. Vad gäller punkten 2 så har meningen ”påbörjad timme ska räknas som hel timme” ändrats till ”påbörjad första timme ska räknas som hel timme”.

RiB 15 har inte löst tvistefrågan vad gäller beräkningen av den förhöjda ersättningen för den första timmen. Parterna kvarstår i sina respektive inställningar i sak. Kommunen menar att den förhöjda ersättningen ska betalas för faktiskt arbetad tid även om grundbeloppet betalas ut för hel timme. BRF menar alltså att den förhöjda ersättningen för första timmen ska betalas för hel timme. Även RiB 15 är ett normerande avtal.

Sambandet mellan RiB och Allmänna bestämmelser

Det finns ett samband mellan Allmänna bestämmelser (AB) och RiB samt tidigare BMD.

Fram till 1980 hade de allmänna anställningsvillkoren inom den kommunala sektorn varit olika för tjänstemän och arbetare. Vid avtalsrörelsen 1980 kom de centrala förhandlingsparterna inom den kommunala sektorn överens om att reglera de allmänna anställningsvillkoren gemensamt i AB. Flertalet bestämmelser i AB var desamma för tjänstemän och kollektivanställda. Avvikelser från AB fanns reglerat i s.k. specialbestämmelser och avsåg särskilda regleringar som gällde för olika yrkesgrupper. Till exempel har heltidsanställd brandpersonal andra arbetstidsbestämmelser än andra anställda inom den kommunala sektorn.

Mot bakgrund av att det blev ett gemensamt AB år 1980, ville Kommunal under avtalsrörelsen samma år att ersättningen för obekväm arbetstid enligt BMD, mer skulle likna den som kom att gälla för personal vars ordinarie arbetstid var förlagd till tid som enligt AB var att anse som obekväm arbetstid. Av den anledningen kom BMD 1980 att genomgå redovisade materiella ändringar.

Utredningen

Målet har avgjorts efter huvudförhandling. Vid denna har på BRF:s begäran hållits förhör med den f.d. deltidsbrandmannen och ombudsmannen S.S. och ombudsmannen U.H. Vidare har på kommunens begäran hållits förhör med den f.d. förhandlaren på Svenska Kommunförbundet och SKL H.P. Parterna har även åberopat skriftlig bevisning.

Domskäl

Hur ska § 8 punkten 2 i kollektivavtalet tolkas?

Kommunen och BRF har träffat kollektivavtalet RiB, vilket sluts av SKL och Pacta, å ena sidan, samt BRF, å andra sidan. Av parternas argumentation i målet framgår att de är ense om att avtalet dem emellan har samma innebörd som avtalet mellan SKL och Pacta samt BRF.

Kommunen och BRF är oense om hur den förhöjda ersättningen enligt § 8 RiB 12 och RiB 13 ska beräknas. BRF menar att förhöjd ersättning ska utgå per påbörjad timme, dvs. att börjad timme ska ersättas som hel timme. Kommunen menar att den förhöjda ersättningen ska utgå endast för faktiskt arbetad tid.

Sedan 1950-talet har kollektivavtal om lön och anställningsvillkor för deltidanställda brandförmän och brandmän träffats mellan de centrala kollektivavtalsparterna SKL och dess föregångare, å ena sidan, och BRF, å andra sidan. Sedermera har Pacta tillkommit som part på arbetsgivar sidan. Kollektivavtalen har motsvarat de avtal som arbetsgivarparterna träffat med Kommunal för denna grupp av anställda.

Avtalen har sedan 1950-talet innehållit regler om förhöjd ersättning vid insatser som äger rum på obekvämt arbetstid. Bestämmelserna har, på sätt som parterna redovisat, ändrats vid flera tillfällen, bl.a. i fråga om för vilka tider som den förhöjda ersättningen ska utgå. Den omtvistade bestämmelsen fick, såvitt avser den aktuella tvistefrågan, sin i målet aktuella lydelse år 1980. Gemensamt för de bestämmelser som tidigare gällt om förhöjd ersättning är att beloppen beräknas med en timersättning som bas. Vidare har de tidigare avtalen inneburit att beredskapsbrandmännen fått ersättning för viss tid då arbete inte utförts. Med andra ord har storleken på den förhöjda ersättningen historiskt beräknats utifrån en timersättning och timersättning har betalats utöver faktiskt arbetad tid.

Av § 8 punkten 1 i RiB 12 och RiB 13 framgår att det för räddningstjänst och andra akuta insatser som föranletts av larm betalas ersättning med ett visst belopp för första timmen och ett visst annat belopp per timme för tid därutöver. Detta kallas av parterna grundbeloppet. I avtalstexten anges att detta belopp ska utges ”med iakttagande av nedan angivna bestämmelser”.

§ 8 punkten 2 första och andra meningarna anger den tid för vilken ersättning betalas. I första meningarna anges att ersättningen betalas fr.o.m. tidpunkten för larm till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad. Av andra meningarna framgår att ”påbörjad timme ska räknas som hel timme”, dvs. att ersättning inte enbart ska utgå för faktiskt arbetad tid. Enligt tredje och fjärde meningarna ska grundbeloppet förhöjas med 50 procent för tjänstgöring under vissa specificerade tidpunkter (kvällar, nätter och helger).

Bestämmelsen om när förhöjd ersättning ska utgå finns alltså i samma stycke som bestämmelsen om för vilken tid ersättning ska utgå. Parterna är ense om att förhöjd ersättning ska betalas för den tid som anges i första meningen, dvs. fr.o.m. tidpunkten för larm till dess vederbörande chef förklarar tjänstgöringen avslutad. De är alltså överens om att uttrycket tjänstgöring i tredje meningen syftar på den tid som anges i första meningen. Det finns inget i avtalstexten som tyder på att den tid för vilken den förhöjda ersättningen i tredje och fjärde meningen – som alltså följer direkt efter meningen om ”påbörjad timme” i samma stycke – inte skulle beräknas på samma sätt som grundbeloppet i första punkten. Tvärtom står de fyra meningarna i andra punkten i samma stycke vilket talar för att den förhöjda ersättningen om 50 procent i mening tre ska utgå för hel påbörjad timme enligt andra meningen. Det är vidare ersättningen ”ersättningen enligt punkt 1”, dvs. grundbeloppet, som ska höjas enligt tredje meningen. Eftersom grundbeloppet ska utgå per påbörjad timma talar även detta för att den förhöjda ersättningen ska utgå per påbörjad timma.

Arbetsdomstolen finner mot bakgrund härav att avtalets utformning ger ett klart försteg för BRF:s tolkning. Frågan blir därmed om det föreligger andra omständigheter som gör att avtalet ska tolkas som kommunen gör gällande.

Kommunen har framhållit att avtalet – såvitt avser den här omtvistade frågan – fick sin nuvarande utformning 1980 och att ett syfte med ändringen av avtalet var att ersättningen för obekvämlig arbetstid enligt dåvarande BMD mer skulle likna ersättning för obekvämlig arbetstid enligt AB. Det normala är, enligt kommunen, att ersättning för sådant arbete bara utgår för faktiskt arbetad tid.

Enligt Arbetsdomstolen framstår kommunens förklaring inte som osannolik, bl.a. tyder utredningen i målet på att de tider under vilka förhöjd ersättning ska utgå år 1980 kom att närma sig de tider när förhöjd ersättning utgår enligt AB.

Arbetsdomstolen konstaterar dock att det inte lagts fram någon utredning om vad som ska ha sagts vid avtalsförhandlingarna 1980. Det finns inte någon utredning som stöder att SKL före den nu aktuella tvisten skulle ha redovisat sin ställning för BRF. H.P. har i förhör berättat att han redovisat SKL:s tolkning av den aktuella bestämmelsen för företrädare för kommuner. Detta har skett vid kurser och konferenser samt vid rådgivning. Av förhöret med H.P. framgår att han inte klargjort SKL:s tolkning för någon företrädare för BRF. Det är vidare ostridigt att de allra flesta räddningstjänster i landet har tillämpat bestämmelsen på det sätt BRF gör gällande är det rätta. Till detta kommer att den förhöjda ersättningen före 1980 utgick som en timersättning vilken betalades utöver faktiskt arbetad tid.

Mot bakgrund härav ger utredningen, enligt Arbetsdomstolens mening, inte stöd för att avtalsparternas gemensamma avsikt var att den förhöjda ersättningen enbart skulle utges för faktiskt arbetad tid. Även om kollektivavtalsparterna på arbetsgivarsidan sedan 1980 kan ha varit av uppfattningen att den förhöjda ersättningen enbart skulle betalas för faktiskt arbetad tid ger utredningen inte stöd för att BRF måste eller borde ha insett detta.

Den aktuella bestämmelsen ska med beaktande härav tolkas så att meningen ”Påbörjad timme ska räknas som hel timme” i § 8 punkten 2 andra meningen även avser den förhöjda ersättningen om 50 procent i § 8 punkten 2 tredje meningen, om den påbörjade timmen påbörjas under någon av de tider som anges i § 8 punkten 2 tredje och fjärde meningarna.

BRF:s fastställelseyrkande ska därför bifallas.

Skadestånd m.m.

Med den bedömning som Arbetsdomstolen gjort har kommunen brutit mot kollektivavtalet genom att enbart betala den förhöjda ersättningen till beredskapsbrandmännen för faktiskt arbetad tid. Kommunen ska därför betala yrkad ersättning till beredskapsbrandmännen, som är vitsordat av kommunen, och allmänt skadestånd till BRF. När det gäller storleken på det allmänna skadeståndet till BRF finner Arbetsdomstolen skäligt att bestämma beloppet till 40 000 kr.

Rättegångskostnader

Kommunen ska som förlorande part ersätta BRF:s rättegångskostnader. BRF har yrkat ersättning med 252 500 kr varav 202 000 kr avser ombudsarvode. Kommunen har överlämnat frågan om skäligheten av den yrkade ersättningen till domstolens bedömning. Den av BRF begärda ersättningen är enligt Arbetsdomstolen skälig.

Domslut

1. Arbetsdomstolen förpliktar Vännäs kommun att betala sammanlagt 13 247 kr till de 18 av arbetstagare anges i domsbilaga 1, uteslutes här, fördelat på det sätt som anges där, dvs. med 757 kr till 17 av arbetstagarna och med 378 kr till en av dem. På beloppen ska ränta utgå enligt 6 § räntelagen från den 17 februari 2015 till dess betalning sker.
2. Arbetsdomstolen förpliktar Vännäs kommun att till Brandmännens Riksförbund betala allmänt skadestånd om 40 000 kr jämte ränta 6 § räntelagen från den 17 februari 2015 till dess betalning sker.

3. Arbetsdomstolen fastställer att meningen ”Påbörjad timme ska räknas som hel timme” i § 8 punkten 2 andra meningen i bilaga 1 till kollektivavtalet RiB 13 även avser den förhöjda ersättningen om 50 procent i § 8 punkten 2 tredje meningen, om den påbörjade timmen påbörjas under någon av de tider som anges i § 8 punkten 2 tredje och fjärde meningarna.

4. Arbetsdomstolen förpliktar Vännäs kommun att ersätta Brandmännens Riksförbund för rättegångskostnader i Arbetsdomstolen med 252 500 kr varav 202 000 kr avser ombudsarvode, med ränta enligt 6 § räntelagen på det förstnämnda beloppet från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Ledamöter: Jonas Malmberg, Dag Ekman, Mårten Holmström, Inger Mattsson Kasserud, Peter Brodd, Håkan Löfgren och Torbjörn Hagelin.
Enhälligt.

Rättssekreterare: Märta Lindberg